

УДК 174+614.25

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.44.7>

КЛЯТВА ГІППОКРАТА – ПРОФЕСІЙНА ПРИСЯГА

Олексій Кравчук

*Вищий антикорупційний суд,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”,
просп. Перемоги, 41, 03057, м. Київ, Україна*

Іван Остащук

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, 04212, м. Київ, Україна*

У статті проаналізовано гносеологічні, аксіологічні та праксіологічні особливості Клятви Гіппократа як професійної присяги, висвітлено її культурно-історичний вимір.

Клятва Гіппократа – найбільш відома серед професійних присяг у світі. Вона використовується як професійна клятва лікаря в низці країн, але є і широко відомим зразком професійної клятви лікаря в якості історичної пам’ятки. Клятва Гіппократа є культурно-правовим феноменом класичної античної культури, етичні категорії та символічний вимір якого приймається у багатьох сучасних державах, зокрема в Україні, накладаючись на актуальні фахові знання та вміння лікаря і юридичні вимоги до професії медика. Клятва Гіппократа – перший історичний трактат про професійну етику. Серед аналогічних історичних пам’яток в Індії використовується також присяга Charaka Shapath – аюрведичний текст, що осмислює ті самі питання, що й Клятва Гіппократа.

Складання професійної присяги лікарем є нині загальноприйнятим. У 1948 р. Генеральна Асамблея Міжнародної медичної асоціації прийняла так звану Женевську декларацію, що є сучасною версією Клятви Гіппократа. Лікарі при складанні професійної присяги використовують осучаснений текст Клятви Гіппократа, або офіційно визначений урядом текст, або текст, прийнятий навчальним закладом. Факт складання присяги може бути невід’ємним елементом правового статусу лікаря. В Україні лікарі – випускники вищих медичних навчальних закладів складають Клятву лікаря, текст якої затверджено Указом Президента.

Вживання в повсякденній мові або навіть у медичній сфері словосполучення «Клятва Гіппократа» означає ту професійну присягу (Клятву лікаря), яку складав лікар, про якого йдеться, здобуваючи свою професію. Посилання на Клятву Гіппократа використовується як лінк (зв’язка) для вказівки на певні етичні проблеми в медичній професії в науковій і публіцистичній літературі.

Поряд із Клятвою Гіппократа, аналогічні професійні присяги є поширеними в суміжних професіях – ветеринарії і фармацевтиці, та як і клятва лікаря, традиційно розглядаються як важливий інструмент, що впливає на етичні й аксіологічні стандарти професії.

Як у медичній, так і в інших професійних сферах (наприклад, адвокатурі, нотаріаті, прокуратурі, військовій справі, правоохоронній діяльності), де складаються професійні присяги, розробникам навчальних планів і силабусів навчальних закладів слід зважати на зміст відповідних професійних присяг, орієнтуючись на необхідність формування в ході навчання у майбутніх випускників відповідних професійних здібностей.

Ключові слова: професійна присяга, Клятва Гіппократа, Клятва Лікаря, професійна етика.

Професійні є серед присяг чи не найбільш відомими і дуже важливими, адже вони закладають етичні основи значної кількості професій і посад по всьому світу. Їх порушення

у багатьох випадках тягне за собою юридичну відповідальність; тобто часто має не лише моральні, а й цілком юридичні наслідки. Тому й ці присяги із морально-етичних частково перетворилися на юридичні засоби регулювання професійної діяльності в таких сферах. Серед професійних присяг найбільш відомою є присяга або клятва лікаря, яку в народі йменують «Клятвою Гіппократа» (англ. *Hippocratic oath*). Присяга лікаря поширена в усьому світі, має стародавню історію.

У цій статті маємо на меті проаналізувати гносеологічні, аксіологічні та праксіологічні особливості Клятви Гіппократа як професійної присяги, розкрити її культурно-історичний вимір.

Уживаючи вираз “Клятва Гіппократа”, мають на увазі один із двох видів присяг. Перший вид – це Клятва Гіппократа як історичний документ, який, можливо, використовувався як професійна присяга лікаря в античні часи. Історична Клятва Гіппократа – це один із найвідоміших текстів класичної Греції, з яким різною мірою знайома практично кожна освічена людина. Її вважають першим історичним письмовим прикладом етичних стандартів загалом (не лише в медичній сфері) [1]. Цей історичний текст безпосередньо сьогодні майже не використовується як професійна присяга лікарів.

Інший вид – це сучасна присяга лікаря, яка, залежно від того, де лікар здобував професію, може бути переробленою версією історичної Клятви Гіппократа, але скоріш за все – ні; це сучасна присяга, яка навіть офіційно не називається Клятвою Гіппократа, але ця назва використовується як спрощене, народне найменування такої присяги. Загалом термін “Клятва Гіппократа” є настільки відомим і поширеним, що подекуди використовується і як загальна назва, синонім професійної присяги (наприклад, “Клятва Гіппократа для інженерів”) [2], тобто це вже усталений фразеологізм, що функціонує не тільки в медичній сфері.

Кеті Окстоби називає “Клятву Гіппократа” найбільш відомим текстом у західній медицині, вказуючи на відсутність єдності щодо її складання та значення. Ця Клятва, пише автор, приписується відомому грецькому лікарю та викладачу Гіппократу, хоча справжній автор невідомий. Сам текст Клятви протягом двох тисяч років не використовувався, і в подальшому віднайдений середньовічними християнськими дослідниками. І в 1508 р. текст присяги використовувався під час церемонії Університету Віттенбергу. До 1750 р. вона була перекладена англійською та іншими європейськими мовами, і протягом кількох століть дипломовані лікарі читали її оригінальну версію. Сьогодні, якщо її використовують, то, в основному, модифікований текст, скажімо, у США – зразка 1960-х років, у Пакистані – оригінальний текст [3]. Задаючись питанням, як оцінюють цю клятву лікарі, що вони хотіли би говорити в цій клятві, і чи повинні загалом вони давати цю клятву, автор наводить різні думки. Деякі лікарі відзначають, що клятва – це серйозне й доречне посвячення в медицину, що є нібито “переходом на інший рівень”. Інші вважають, що лікар – це не священник і не член королівської родини, – він просто виконує роботу, регульовану законом і підзаконними актами [3] (щодо аксіології королівських присяг на прикладі присяг британського монарха ми писали в статті: [4]).

Аналізуючи присяги лікарів у США та Великобританії, британські вчені відзначають, що хоча така присяга не є юридичним обов’язком, приблизно 98% студентів медиків у США та 50% у Великобританії складають певного роду клятву при вступі до медичної школи чи при випуску. Причиною більшого поширення таких присяг у США вчені визнають те, що дітей у цій країні з дитинства приводять для присяги національному прапору [5]. У деяких медичних школах США для студентів-новачків (як правило, на першому курсі) проводиться спеціальна церемонія матрикуляції – вдягання білих халатів, що може супроводжуватися спеціальною професійною присягою або ствердженням [6].

Практично в кожному медичному вузі України можна побачити на стендах текст історичної “Клятви Гіппократа”. Дозволимо собі процитувати класичний текст: “Клянусь Апполоном Цілителем, Асклепієм, Гігієєю та Панакеею й усіма богами та богинями, беручи їх у свідки, виконувати чесно, відповідно до моїх сил і мого розуміння, наступну присягу і письмове зобов’язання: вважати того, хто навчив мене лікарського мистецтва, рівним з моїми батьками, ділитися з ним своїми статками і, за необхідності, допомагати йому в його потребах; його нащадків вважати за своїх братів, і це мистецтво, якщо захочуть його вивчити, викладати їм безоплатно і без усілякої домовленості; настанови, усні уроки і все інше у навчанні повідомляти своїм синам, синам свого вчителя і учням, що пов’язані зобов’язанням і клятвою за законом медичним, але нікому іншому; я спрямовую режим хворих на їхню користь згідно моїх сил і мого розуміння, утримуючись від завдання всілякої шкоди та несправедливості; я не дам нікому, хто буде просити, смертельного засобу і не вкажу шляху для подібного задуму; так само я не дам жодній жінці абортивного пессарія; чисто та непорочно буду я жити і застосовувати своє мистецтво; у жодному разі не буду робити розтин у тих, хто страждає на камінну хворобу, доручивши це людям, що займаються цією справою; у який би дім я не зайшов, я знайду туди для користі хворого, без всілякого навмисного, неправедного і згубного наміру, особливо утримаюся від любовних справ з жінками і чоловіками, вільними і рабами; що би при лікуванні, і також без лікування, я не побачив або не почув відносно життя людей з того, що не потрібно розголошувати, я промовчу про те, вважаючи подібні речі за таємницю; мені, тому, хто непорушно виконує цю клятву, нехай буде надано щастя в житті і в мистецтві і слава у всіх людей довіку; з порушником цієї клятви і з тим, хто дає несправжню клятву, нехай скоїться протилежне» [7].

Батько медицини й медичної етики, принаймні західної, Гіппократ (бл. 460-бл. 370 до н.е.) народився в лікарській родині асклепіадів на острові Кос в Егейському морі [8, с. 20]. Асклепіади – це титул давньогрецьких лікарів [9]. Існувало релігійне переконання, що бог лікування живе у земних глибинах в образі змія, що розмовляє людською мовою та має велику мудрість. Храми Асклепія зводилися переважно поза містами, у горах, серед гаїв, поруч із джерелами води, у цих святинях було багато приручених змій. Його жреці, що успадковували свою роботу за походженням, не тільки здійснювали релігійний культ, але й займалися лікуванням специфічними як для сучасної медицини методами: піст, купіль, обряди очищення, сон у храмі, під час якого повинен був з’явитися бог лікування та передати інформацію щодо лікування, яку по-своєму інтерпретували жреці [10]. Ось і не дивує те, що у Клятві Гіппократа стільки релігійного змісту, адже лікування та священний культ богів були єдиним синкретичним способом зцілення людини від недуг фізичних і душевних: “присяга, яку складав лікар перед богами, підкреслює специфічність місії, що розпочинається. Лікарська професія виявляється чимось важливим та винятковим. Обіцянка дотримання її зобов’язань вимагає не тільки спільноти медичної школи, але також і заклик до найвищих істот, які керують долею світу. Медична практика виявляється у цьому контексті не тільки звичайним заняттям, але місією, життєвим покликанням. Відповідальність перед людьми закріплюється відповідальністю перед богом” [8, с. 23].

Гіппократ жив у період найвищого розвитку грецької культури, коли було створено найбільш значущі філософські системи Платона (бл. 427- бл. 347 до н. е.) і Аристотеля (384-322 до н. е.), високого піднесення і блиску мистецтва, а також розквіту науки. Гіппократові приписується майже 60 творів, що належать до “*Corpus Hippocraticum*”, проте питання авторства є дискусійним, включно з «клятвою Гіппократа» (існують версії, що цей текст було запозичено від єгиптян або від піфагорійців) [8, с. 23]. Однак, найважливішим є культурно-етичне значення цієї пам’ятки, практичне застосування якої триває й досі.

Вона “звертається до етичних джерел моральності, або до необхідності самовдосконалення, до гідності та особливого посланництва медичної професії; і на цій основі формулює низку моральних зобов’язань у вигляді наказів та заборон, які перед богами приймає лікар у своєму сумлінні, в душі відповідальності за свої дії, за своє медичне мистецтво, а також співвідповідальність за лікарську спільноту в здійсненні добра пацієнта” [8, с. 23].

Тадеуш Бесага щодо Клятви Гіппократа пише про етичну спеціалізованість тексту: “Це стислий трактат, присвячений не стільки етиці загалом, скільки етиці професійній, тобто лікарській. Такого трактату не зустрічаємо в інших великих філософів, які зосереджувалися переважно на проблемах загальної етики <...> Однак вони не проводили систематичного аналізу стосунків лікар-пацієнт, визначаючи спосіб реалізації добра пацієнта” [8, с. 20-21].

Батько медицини узагальнив універсальні принципи лікарської етики. Саме тому «засновником лікарської етики заслужено вважається Гіппократ, який систематизував правила медичної етики, що існували на той час, на підставі багатовікового досвіду медицини. Його праці “Клятва”, “Про лікаря”, “Про благопристойну поведінку” містили кодекс моральних норм, обов’язкових для тих, хто обрав лікування своєю професією. Саме Гіппократу належить відомий вислів: “Медицина є найблагородніше зі всіх мистецтв”» [11, с. 27].

З олімпійських богів у “Клятві” згадано за ім’ям лише Аполлона Цілителя, який у більшості асоціюється з покровительством мистецтва, проте в класичній грецькій літературі він уважався і богом зцілення. Отож тут поєднання зцілення та пророцтва як функцій бога Аполлона [12, с. 374]. Можемо, сказати, що майбутні медики закликали надприродні сили на допомогу в тих ситуаціях, де необхідною була інтуїція лікаря, щоб вчинити правильно в лікуванні.

Клятва Гіппократа є типовою для офіційних присяг класичного періоду в Греції, проте її завершальна частина, на відміну від більшості текстів цього жанру, не містить проклять чи закликів кари на кривоприсяжника, а використано слово “протилежне” – тим благословенням, що має отримати вірний присязі лікар [12, с. 376]. “Нормальність” Клятви щодо етичних концепцій класичного грецького суспільства для низки науковців є доведенням того, що текст написав саме Гіппократ для забезпечення гідного й належного використання медичних знань поза кланом Асклепідів [13, с. 621].

У “*Corpus Hippocraticum*” це “єдиний релігійний текст”, але його особливістю є те, що він стосується не тільки суто медичної діяльності майбутнього лікаря, а всіх сфер його життя, поєднуючи професійне й приватне, світське і релігійне. Це є відмінною рисою Клятви Гіппократа, адже інші присяги стосувалися лише тієї сфери чи проблеми, щодо якої людина урочисто клялася [12, с. 379].

У літературі відзначається, що основний зміст Клятви Гіппократа становлять положення щодо формування досить обмеженого кола представників цієї професійної групи, забезпечення їхнього соціального благополуччя тощо (зокрема, обсяг тексту, що описує систему відносин “учитель – учні” в тексті присяги становить 69 слів, тобто 27,6 % від загальної кількості слів, а зобов’язання лікувати людей – 34 слова, або 13,6 % слів, що вдвічі менше, ніж зобов’язання системи відносин “учитель – учні”). Це пояснюється тим, що в конкретний історичний період, коли було створено Клятву Гіппократа, представники лікарської професії, як правило, були високоосвіченими й матеріально забезпеченими, пов’язаними тісними зв’язками всередині професійної групи, тому цей текст абсолютно відповідає конкретному періоду розвитку суспільства та держави. Нині ж деякі положення історичної Клятви Гіппократа складно зіставити з демократично-правовими принципами, зокрема із сучасними уявленнями щодо вільного вибору та доступу до знань та професійної діяльності [14].

Згідно традиції античної Греції, медична професія була майже виключно чоловічою, тому її, ймовірно, складали тільки чоловіки. Слід звернути увагу на вище цитований текст Клятви Гіппократа, в якому лікар обіцяє ділитися своїми знаннями зі своїми синами, а не дітьми: “клятва Гіппократа сформульована чоловічою мовою і повинна була складатися тільки чоловіками. Викликати Аполлона в цьому контексті, зокрема, доречно ще в одному аспекті, а саме в тому, що присяги на Аполлона, як правило, були чоловічими” [12, с. 372, 375].

Оскільки на початку тексту вказується, що синів своїх та свого вчителя слід навчати безкоштовно і без складання присяги, то існує припущення, що Клятва Гіппократа була створена для тих, хто не були членами сімей Асклепіадів. І, можливо, ця присяга була формою додаткової безпеки й захисту стандартів лікування і можливістю стороннім навчатися медичному мистецтву [12, с. 380].

Дійсно, деякі аспекти оригінального тексту Клятви Гіппократа на сьогодні не є актуальними через значні суспільні зміни, що відбулися з часу появи цього тексту. Водночас цікаво (на це звертає увагу, наприклад, Патрісія Чейні [15]), що один із найбільш актуальних у сьогодинішньому інформаційному суспільстві аспектів медичної професії – збереження медичної таємниці – існував уже в первісному тексті Клятви Гіппократа: що би при лікуванні, і також без лікування, я не побачив або не почув відносно життя людей з того, що не потрібно розголошувати, я промовчу про те, вважаючи подібні речі за таємницю.

Також у літературі зазначається, що Гіппократ, створюючи Клятву, переслідував і свої меркантильні інтереси – щоб його учні ділилися з ним напрацьованим [16, с. 77].

Як уже зазначалося, в середні віки після очищення від язичницьких елементів Клятва Гіппократа була прийнята та узгоджена з християнською етикою [16, с. 21]. Сучасні медичні клятви, як правило, не містять закликів або посилай на Бога або богів (наприклад присяга лікаря в Нідерландах закінчується словами: «І допоможи мені Бог» або «Я обіцяю» [17]), і в них немає застарілих заперечень і деталей певних медичних процедур.

Окрім Клятви Гіппократа – найвідомішої історичної етичної клятви, в деяких медичних школах Індії додатково використовують також стародавню індійську клятву *Charaka Shapath* – автором тексту якої вважається Чарак – батько Аюрведи. Серед лікарів, представників медичних шкіл та Медичною радою Індії велися дискусії щодо офіційної заміни для індійських лікарів Клятви Гіппократа клятвою *Charaka Shapath*, яка врешті була рекомендована медичною радою. Водночас, висловлювалися й думки і про те, що клятва *Charaka Shapath* протирічить сучасній доказовій медицині [18; 19]. Клятва *Charaka Shapath* вважається видатною пам’яткою індійської культури – староіндійською клятвою студентів-медиків, яка має релігійний характер та виконувалася в ритуальній формі. Як і Клятва Гіппократа, вона містить етичні принципи та згадує про взаємовідносини студента-медика та його вчителя. Порівнюючи *Charaka Shapath* із Клятвою Гіппократа, І. Менон та Х. Хаберман вказують на кілька питань, які згадуються в *Charaka Shapath*, але не знайдені в Клятві Гіппократа, а саме студентський аскетизм, обов’язок утримуватися від послуг за певних умов, цінність, яка ставить життя пацієнта вище життя лікаря [20].

На офіційному сайті Міністерства охорони здоров’я України розміщено «Присягу лікаря», яку використовують у різних медичних школах та автором котрої є академічний декан Школи медицини при університеті Тафтс Луїс Лазанья, який написав цю присягу в 1964 році: «Я присягаю повною мірою своїх сил та суджень дотримуватися даної мною обітниці: Я шануватиму наукові досягнення лікарів, здобуті потом і кров’ю моїх попередників, та поширюватиму ці знання, як свої власні серед послідовників. Я застосовуватиму всі необхідні заходи на благо хворих, уникаючи помилок надмірного лікування або лікарської недбалості. Я пам’ятатиму, що медицина є не лише наукою, але й мистецтвом,

і що тепло та розуміння є складовою моєї професії. Я готовий буду сказати “Я не знаю” та не соромлюсь звернутися за порадою до своїх колег, коли цього вимагатимуть інтереси хворого. Я зберігатиму лікарську таємницю, пам’ятаючи, що кожен пацієнт є особистістю з власними проблемами та життєвим досвідом, невідомим мені. Я маю бути особливо обережним у справах життя та смерті. Більш того, ніколи не маю я права грати роль Бога. Я завжди пам’ятатиму, що лікую не захворювання, а живу людину, на сім’ю та економічну стабільність якої може впливати хвороба. Моєю відповідальністю є враховувати проблеми у роботі з пацієнтом, які можуть виникати під час лікування. Я запобігатиму розвитку хвороби, коли це буде у моїх силах, адже профілактика – краща за лікування. Я усвідомлюватиму себе членом суспільства, який має певні обов’язки перед іншими. Я допомагатиму фізично та психологічно як слабким та нужденним, так і тим, хто перебуває при здоровому глузді та в здоровому тілі. Якщо я не порушу цю присягу, то зможу насолоджуватися життям та мистецтвом, бути шанованим за життя, та не буду забутим після смерті. Мої дії будуть завжди спрямовані на те, щоб зберегти найкращі традиції мого покликання, і нехай я якомога довше буду сповнюватися радості, допомагаючи тим, хто цього потребує» [21]. У цьому сучасному тексті лікарської професійної присяги окреслено головні аксіологічні принципи та визначено основні моральні вимоги до медика, який лікує людину як особистість та усвідомлює високе покликання й відповідальність, результати чого будуть жити і в перспективі доброї пам’яті після смерті.

Посилання на Клятву Гіппократа часто використовуються вченими й практиками, зокрема, щоби вказати на певні практичні й етичні проблеми в медичній професії. Так, наприклад лікар Роберт Шмерлінг вказує, що найвідоміший перший постулат «не нашкодь» насправді не працює, адже лікар, призначаючи певні процедури, повинен порівняти шкоду від хвороби з потенційною шкодою від процедур [22]. Професори Ян Гаріс та Рейчел Бухбіндер цікаво порівнюють деякі постулати з сучасної версії Клятви Гіппократа з поточним станом речей у галузі. Наприклад, щодо тези «Я буду поважати ... наукові досягнення» автор вказує, що на практиці присутні низька наукова грамотність і віра в особистий досвід замість наукових доказів, щодо тези про уникнення зайвих процедур – зайві процедури і діагностика [23].

У літературі відзначається, що зміст присяги має вплив також і на зміст підготовки студентів у навчальних закладах, зокрема, на навчальний план: майбутній лікар повинен оволодівати під час навчання тими компетентностями, які згадуються в присязі [17]. Ця цікава думка заслуговує на увагу, і змушує замислитися над тим, що в інших професійних сферах, де складаються професійні присяги, розробники навчальних планів і силабусів мусили би зважати на зміст відповідних професійних присяг, орієнтуючи на відточування у студентів відповідних професійних здібностей (наприклад, адвокатура, нотаріат, прокуратура, військова справа, правоохоронна діяльність). Як лікарі, – пише В. Фастер, розмірковуючи про Клятву Гіппократа і роль лікаря, – ми зобов’язані бути альтруїстами, тому що наше справжнє покликання – служити пацієнтам, і не лише нашим власним пацієнтам. Лікарі мають бути вкорінені в прагненні допомогти людству через розвиток галузі медицини [24].

У 1948 р. Генеральна Асамблея Міжнародної медичної асоціації прийняла декларацію (так звану Женевську декларацію), яка, по суті, є не що інше, як сучасна редакція клятви Гіппократа. Пізніше в 1949 р. декларація увійшла в Міжнародний кодекс медичної етики. Зміст цієї клятви, яку ще називають міжнародною клятвою лікарів є таким: «Я урочисто присягаюся присвятити своє життя служінню людству. Я віддам моїм учителям належну повагу і вдячність; я гідно і сумлінно виконуватиму свої професійні обов’язки;

здоров'я мого пацієнта буде основною моєю турботою; я буду поважати довірені мені таємниці; я всіма засобами, які в моїй владі, буду підтримувати честь і благородні традиції професії лікаря; до своїх колег я буду ставитися як до братів; я не дозволю, щоб релігійні, національні, расові, політичні чи соціальні мотиви перешкодили мені виконати свій обов'язок по відношенню до пацієнта; я буду дотримуватися найглибшої поваги до людського життя, починаючи з моменту зачаття; навіть під загрозою я не буду використовувати свої знання проти законів людяності. Я обіцяю це урочисто, добровільно і щиросердечно» [25]. Женевську декларацію Всесвітньої медичної асоціації (1948) вважають «Клятвою Гіппократа ХХ ст.» [26].

Віктор Андрєєв класифікує присяги за правовою їх регламентацією на ті що мають формалізований і ті, що мають неформалізований характер. Неформалізована присяга, – зазначає вчений, – не має юридичної сили, а є морально-психологічним актом особи, яка її складає. До такого виду присяги автор відносить присягу «Клятва Гіппократа», яку складають медичні працівники. Формалізовану ж присягу в обов'язковому порядку складають особи, які вступають на військову службу, до правоохоронних органів, а також на посади до органів законодавчої, виконавчої та судової влади, відповідно до вимог чинного законодавства [27].

Текст сучасної клятви лікаря України затверджено Указом Президента України від 15 червня 1992 року № 349: «Набувши професії лікаря та усвідомивши важливість обов'язків, що покладаються на мене, в присутності моїх учителів і колег урочисто клянусь: усі знання, сили та вміння віддавати справі охорони і поліпшення здоров'я людини, лікуванню і запобіганню захворюванням, подавати медичну допомогу всім, хто її потребує; незмінно керуватися у своїх діях і помислах принципами загальнолюдської моралі, бути безкорисливим і чуйним до хворих, визнавати свої помилки, гідно продовжувати благородні традиції світової медицини; зберігати лікарську таємницю, не використовувати її на шкоду людині; додержувати правил професійної етики, не приховувати правди, якщо це не зашкодить хворому; постійно поглиблювати і вдосконалювати свої знання та вміння, у разі необхідності звертатися за допомогою до колег і самому ніколи їм у цьому не відмовляти, бути справедливим до колег; власним прикладом сприяти вихованню фізично і морально здорового покоління, утверджувати високі ідеали милосердя, любові, злагоди і взаємоповаги між людьми. Вірність цій Клятві присягаю пронести через усе своє життя» [28]. У сучасній Клятві лікаря України узагальнено універсальні вимоги до лікарської професії: «аналіз цього документу дає можливість зробити висновок, що цей акт містить усі важливі норми медичної етики й деонтологічні принципи, враховує міжнародний досвід та етичні норми Клятви Гіппократа» [11, с. 44-49].

Зазначеним Указом передбачено, що Клятву лікаря повинні давати усі випускники вищих навчальних медичних закладів України та визначено процедуру цієї Клятви. Клятва лікаря дається в урочистій обстановці в присутності професорсько-викладацького складу вищого навчального медичного закладу (факультету) і представників громадськості, що, безумовно, важливо, адже дає можливість випускникам медичного університету чітко заявити про свої професійні зобов'язання перед викладачами і поважними гостями, які мають заслуги у медичній сфері. Текст Клятви зачитується і повторюється випускниками інституту (факультету) колективно. Після цього виконується Державний гімн України. Підписаний випускником текст Клятви лікаря зберігається в його особистій справі. В дипломі робиться відмітка про прийняття Клятви лікаря, текст якої вкладається в диплом [28].

Клятва Гіппократа, – зазначає І.С. Демченко, – це традиція, певною мірою історія та звичай. Урочиста присяга лікаря – вияв поваги до професії та надання високого значення

виконанню лікарями своїх обов'язків. Суто з формального погляду, Присяга лікаря України є більшою мірою декларативним документом, який, тим не менше, закладає основи лікарської етики [29]. Складання Клятви лікаря О. Є. Костюченко зараховує до правового статусу, а саме, правосуб'єктності лікаря, до якої вчена також включає наявність вищої медичної освіти; обов'язкове проходження інтернатури; безперервність професійної діяльності (переривання в роботі не більше 3 років); періодичне проходження атестації (не рідше ніж раз у 5 років); проходження попереднього та періодичних медичних оглядів. Авторка вважає, що Клятва лікаря відіграє важливу роль в правовому статусі лікаря, а закріплення тексту клятви в законодавстві свідчить про наявність юридичного та деонтологічного аспектів діяльності цієї категорії працівників [30].

Отже Клятва лікаря є професійною присягою, складання її є необхідним для одержання професії лікаря в Україні, а отже має і юридичні наслідки. Вживання в повсякденній мові або навіть в медичній сфері словосполучення “Клятва Гіппократа” означає ту професійну присягу (Клятву лікаря), яку складав лікар, про якого йдеться, здобуваючи свою професію. Якщо цей лікар здобував професію в Україні – це формалізована Клятва лікаря, а не власне Клятва Гіппократа.

Поряд із Клятвою Гіппократа, аналогічні професійні присяги є поширеними в суміжних професіях – ветеринарії і фармацевтиці, і як і клятва лікаря традиційно розглядаються як важливий інструмент, що впливає на ідеологію професії. Визнаючи та виконуючи клятву фармацевта розглядати благополуччя людства та полегшення людських страждань як нашу головну турботу, фармацевти, як зазначалося в літературі, несуть відповідальність вимагати та активувати дієві та стійкі зміни [31]. Також, за результатами порівняння рівня довіри суспільства до лікарів із довірою до вчених-біомедиків, відзначалося, що рівень довіри до лікарів є вищим, і пропонувалася відповідна клятва вченого, на зразок Клятви Гіппократа, яку складають лікарі [32].

Висновки. Клятва Гіппократа – найбільш відома серед професійних присяг у світі, її назва увійшла до фразеології усіх мов. У науковій і публіцистичній літературі покликання на Клятву Гіппократа використовується як маркер вказівки на певні етичні проблеми в медичній професії.

Вона використовується як професійна клятва лікаря в низці країн, постає зразком професійної клятви лікаря в якості культурно-історичної пам'ятки. Клятва Гіппократа – один із знакових текстів античної культури, перший історичний трактат про професійну етику. Її комунікативний потенціал до сьогодні використовується в багатьох державах, доповнюючись актуальними компетентностями лікаря і юридичними вимогами до професії медика.

Сигніфікуючи цінності медичної професії, зокрема служіння людству, першості інтересів пацієнта, важливості наукових медичних знань, Клятва Гіппократа як професійна присяга є неодмінним елементом правового статусу лікаря – її складання є необхідним елементом здобуття кваліфікації та/або права практикувати медицину. Недотримання цієї присяги в етичному вимірі може тягнути за собою юридичну відповідальність різних видів – від дисциплінарної до кримінальної (залежно від тяжкості порушення).

Серед аналогічних історичних пам'яток відома також присяга *Charaka Shapath* – давньоіндійський аюрведичний текст, що окреслює ті ж етичні домінанти, що й Клятва Гіппократа: універсальні професійні вимоги та цінності до покликання й фаху лікаря синхронно представлені в текстах різних культур.

Сучасною версією Клятви Гіппократа є т. зв. Женевська декларація, яку в 1948 р. прийняла Генеральна Асамблея Міжнародної медичної асоціації. Отож лікарі при складанні професійної присяги використовують або осучаснений текст Клятви Гіппократа,

або офіційно визначений урядом текст, або текст, прийнятий навчальним закладом. Факт складання присяги може бути невід'ємним елементом правового статусу лікаря. В Україні випускники вищих медичних навчальних закладів складають Клятву лікаря, текст якої затверджено Указом Президента.

Поряд із Клятвою Гіппократа, аналогічні професійні присяги є поширеними в суміжних професіях – ветеринарії і фармацевтиці, будучи важливим етичним стандартом та символізуючи легітимацію представників названих професій.

Як у медичній, так і в інших професійних сферах (адвокатурі, нотаріаті, прокуратурі, військовій справі, правоохоронній діяльності), де складаються професійні присяги, розробникам навчальних планів і силабусів у вузах слід зважати на зміст відповідних професійних присяг, орієнтуючись на необхідність послідовного формування в майбутніх випускників відповідних професійних здібностей, визначених загальних і спеціалізованих компетентностей.

Список використаної літератури

1. Balazs Bitay, Dietrich Brandt and Eva Savelsberg. The Global Validity of Ethics: Applying Ethics to Engineering and Technology Development. 16th Triennial World Congress, Prague, Czech Republic, 2005.
2. Blyler J. Hippocratic Oath for Engineers Rings True. DesignNews. May 22, 2020. <https://www.designnews.com/electronics-test/hippocratic-oath-engineers-rings-true>
3. Oxtoby K. Is the Hippocratic oath still relevant to practising doctors today? BMJ 2016;355:i6629. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.i6629>.
4. Кравчук О., Остащук І. Аксиологія присяг британського монарха. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022, Випуск 43, с. 77-86. <http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/2022-43>
5. Sritharan K., Russell G., Fritz Z., Wong D., Rollin M., Dunning J., Morgan P., Sheehan C. Medical oaths and declarations. BMJ. 2001 Dec 22-29;323(7327):1440-1. doi: 10.1136/bmj.323.7327.1440
6. Gillon R. White coat ceremonies for new medical students. Journal of Medical Ethics 2000; Vol. 26, P. 83-84. doi: 10.1136/bmj.323.7327.1440
7. Клятва Гіппократа. Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, 2022. <https://nmu.ua/zagalni-vidomosti/klyatva-gippokrata/>
8. Biesaga T. SDB. Przysięga Hipokratesa a etyka medyczna. *Medycyna praktyczna*, 7-8/2006, s. 20-25. <https://bonifratrzy.pl/wp-content/uploads/2017/11/1.-Biesaga-T.-Przysięga-Hipokratesa-a-etyka-medyczna.pdf>
9. Gogola M. Asklepios, asklepiadi a asklepiá. *Revue medicíny*. 01.10.2020. <https://www.revuemediciny.sk/news/showNew/asklepios-asklepiadi-a-asklepia>
10. Parandowski J. *Mitologia. Wieżenia i podania Greków i Rzymian*. Londyn: Wydawnictwo Puls, 1992.
11. Стеценко, С. Г., Стеценко, В. Ю. та Сенюта, І. Я. Медичне право України. Підручник. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2012/medpravo2008.pdf
12. Sommerstein A. H, Torrance I.C. The Hippocratic Oath. *Oaths and Swearing in Ancient Greece*. De Gruyter, 2014, p. 372-380.
13. Tolsa C. On the Origins of the Hippocratic Oath. *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 2019, 59, p. 621-645. <https://grbs.library.duke.edu/article/viewFile/16290/7250>, p. 621.
14. Булкат, М., Петренко, В. Загальні засади нормативного регулювання у сфері медичної деонтології. Підприємництво, господарство і право, 2021, № 5, с. 169-175. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/29.pdf>

15. Chaney, P. (2018). Modern Hippocratic Oath holds the underlying values of medicine in a digital world. UCLA. David Geffen School of Medicine, 2018.
16. Деонтологія і етика в клінічній практиці. Частина 1.: навчальний посібник/ Ю.М. Казаків, С.І. Треумова, В.П. Боряк, Н.І. Чекаліна, Т.А. Трибрат, С.В. Шуть, Полтава, 2014, 213 с. https://www.pdmu.edu.ua/storage/kf_prop_vn_med/docs/E6B13d4WHN1cr9R5A4t5QdXmcK7q1FTJITGgwju9.pdf
17. Westerveld H.E., Briet J.W., Houwaart E.S., Legemaate J., Meerman Th.J.A.M., Breetvelt E.J., E. van der Wall. The Netherlands Journal of Medicine. 2005, Vol. 63 № 9. P. 368-371. https://www.researchgate.net/publication/7522975_Dutch_medical_oath
18. Datt K.B. Charak Shapath to replace Hippocratic Oath for doctors? Medical body considering proposal. The New Indian Express. 12th February 2022. <https://www.newindianexpress.com/nation/2022/feb/12/charak-shapath-to-replace-hippocratic-oath-for-doctors-medical-body-considering-proposal-2418616.html>
19. Tamil Nadu: Medical College Dean Removed for Administering 'Charak Shapath' to New Students. The Wire, May 02, 2022. <https://thewire.in/government/tamil-nadu-medical-college-dean-removed-for-administering-charak-shapath-to-new-students>
20. Menon I.A., Haberman H.F. The medical students' oath of ancient India. Med Hist. 1970 Jul; Vol. 14(3). P. 295-299. doi: 10.1017/s0025727300015593.
21. Присяга лікаря. Міністерство охорони здоров'я України. <https://moz.gov.ua/prisjaga-likarja>
22. Shmerling R.H. First, do not harm. Harvard Health Blog, June 22, 2020. <https://www.health.harvard.edu/blog/first-do-no-harm-201510138421>
23. Harris, I.A. Ian A Harris, Rachele Buchbinder. How doctors are betraying the Hippocratic oath. BMJ 2021; 375:n2807 | doi: 10.1136/bmj.n2807
24. Fuster, V. Valuing Our Oath More Than Our Politics. Journal of the American College of Cardiology. 2014. Vol. 64, № 23, p. 2552-2553. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jacc.2014.10.027>
25. Жене́вська декларація. Донецький національний медичний університет Міністерства охорони здоров'я України. <https://www.dnkmu.com/home/zhenevska-deklaratsiia>
26. Медична етика і деонтологія: навч. посібник для самостійної роботи та дистанційного навчання студентів. Укл. Л. В. Гуліна, О. О. Зендик, Н. М. Козік. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021, с. 79. <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/>
27. Андреев, В. О. Присяга державного службовця в Україні: процедурно-управлінський аспект. Аспекти публічного управління. 2018. Т. 6, № 5. С. 52-58. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2018_6_5_8
28. Указ Президента України від 15 червня 1992 року № 349 «Про Клятву лікаря». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349/92#Text>
29. Демченко І.С. Щодо «обов'язку допомагати» медичних працівників під час пандемії. Приватне та публічне право, 2020, № 3, с. 57-62. http://pp-law.in.ua/archive/3_2020/13.pdf
30. Костюченко О.Є. Правове регулювання праці лікарів в умовах ринкової економіки: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2009. 20 с.
31. Arya V., Butler L., Leal S., Maine L., Alvarez N., Jackson N., Varkey A.C. Systemic racism: Pharmacists' role and responsibility. Journal of the American Pharmacists Association, 2020, Vol. 69, Issue 6, p. 43-46.
32. Bettridge, K.E., etc. (2018). Bettridge K. E., Cook A.L., Ziegelstein R.C., Espenshade P.J. A Scientist's Oath. 2018, volume 71, issue 6, p. 879-881. <https://doi.org/10.1016/j.molcel.2018.08.026>

HIPPOCRATIC OATH – A PROFESSIONAL OATH

Oleksiy Kravchuk

*High Anti Corruption Court,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Peremohy Ave., 41, 03057, Kyiv, Ukraine*

Ivan Ostashchuk

*Boris Grinchenko Kyiv University
Tymoshenko Str., 13-B, 04212, Kyiv, Ukraine*

Epistemological, axiological and praxeological features of the Hippocratic Oath as a professional oath are considered in the article. The cultural and historical dimension of this oath is highlighted.

The Hippocratic Oath is the most famous professional oath in the world. It is used as a professional oath of a medical doctor in a number of countries. It is also a widely known sample of a medical doctor's professional oath as a historical monument. The Hippocratic Oath is a cultural and legal phenomenon of classical ancient culture. Its ethical categories and its symbolic dimension are accepted in many modern states, in particular in Ukraine. They are superimposed on the actual professional knowledge and skills of the doctor and the legal requirements for the medical profession. The Hippocratic Oath is the first historical treatise on professional ethics. Among similar historical monuments, the Charaka Shapath oath is also used in India. It is an Ayurvedic text that addresses the same issues as the Hippocratic Oath.

Taking a professional oath by a doctor is now generally accepted. In 1948, the General Assembly of the International Medical Association adopted the so-called Geneva Declaration, which is the modern version of the Hippocratic Oath. When taking a professional oath, doctors use a modernized text of the Hippocratic Oath, or a text officially defined by the government, or a text accepted by their medical school. The fact of taking an oath can be an integral element of a doctor's legal status. In Ukraine, doctors – graduates of higher medical educational institutions take the Doctor's Oath, the text of which is approved by Presidential Decree.

The use of the phrase Hippocratic Oath in everyday language or even in the medical field refers to the professional oath (Oath of the doctor) that the doctor took when acquiring his or her profession. The reference to the Hippocratic Oath is used as a link to indicate certain ethical problems in the medical profession in scientific and popular literature.

Along with the Hippocratic Oath, similar professional oaths are common in related professions – veterinary medicine and pharmaceuticals. Like the doctor's oath, they are traditionally seen as an important tool that affects the ethical and axiological standards of the profession.

Both in medicine and in other professional fields (for example, advocacy, notary, public prosecution, military affairs, law enforcement) where professional oaths are taken, developers of educational plans and syllabi of educational institutions should pay attention to the content of the relevant professional oaths. It is necessary to focus on the formation of relevant professional abilities in future graduates during their studies.

Key words: professional oath, Hippocratic Oath, Physician's Oath, professional ethics.